

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-789.32(497.4+497.5)

Prejeto: 4. 10. 2011

Unio Leonina in oblikovanje slovenske frančiškanske province

JOŽE ŠKOFLJANEC

dr. zgod. znanosti, arhivist

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1127 Ljubljana

e-pošta: joze.skofljanec@gov.si

IZVLEČEK

Na pobudo papeža Leona XIII. so se štiri ob koncu 19. stoletja štiri veje redovne skupnosti frančiškanov združile v enoten red. Združitev je po papežu dobila ime Unio Leonina. Prispevek predstavlja vpliv te združitve na spreminjanje teritorialno-upravnih meja znotraj reda in oblikovanje dveh nacionalnih provinc – slovenske in hrvaške. Posebna pozornost je namenjena predstavitvi razmer v nadnacionalni hrvaško-kranjski provinci pred novo razmejitvijo ob pomoči izjav najuglednejših članov province.

KLJUČNE BESEDE: *frančiškani, reformati, Unio Leonina, Slovenija, Hrvaška, Provincia Croatiae Carnioliae s. Crucis*

ABSTRACT

LEONINE UNION AND THE FORMATION OF THE SLOVENIAN FRANCISCAN PROVINCE

On the initiative of Pope Leon XIII, the four families of the Franciscan order were unified into a single order at the end of the 19th century. The unification was called »Unio Leonina« – Leonine Union. The article aims to describe its influence on the changing of territorial and administrative borders within the order and on the formation of the two national provinces – Slovenian and Croatian. Special emphasis is placed on describing the conditions in the multinational Provincia Croatiae Carnioliae before the fixing of new borders, by presenting the views and beliefs of some of the Province's most prominent members.

KEY WORDS: *Franciscans, Friars Minors Riformati, Leonine Union, Slovenia, Croatia, Provincia Croatiae Carnioliae s. Crucis*

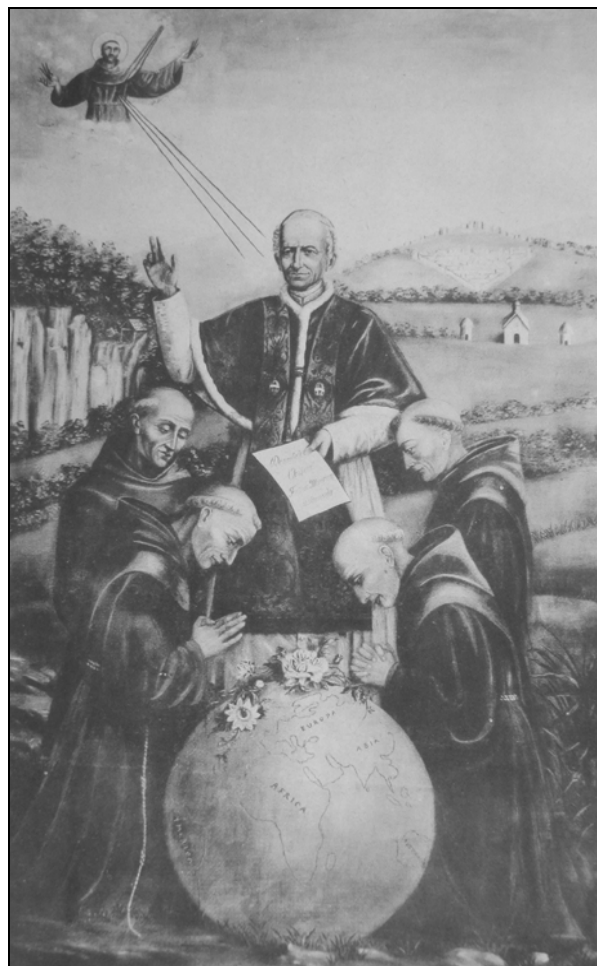
Manjši bratje frančiškani do Unia Leonina

Upravno-teritorialna ureditev redovnih skupnosti je bila veliki večini primerov neodvisna od upravnno-teritorialnih ureditev krajevne cerkve (škofij, nadškofij, cerkvenih pokrajin). Za frančiškane, redovno skupnost, ki izhaja iz karizme Frančiška Asiškega, ustanovitelja reda manjših bratov, je od prvih desetletij značilna delitev na redovne pokrajine tako imenovane province. Na čelu province je provincialni minister oz. provincial, ki ima svojega namestnika vikarja (občasno imenovanega tudi kustos), pri vodenju province pa mu pomagajo svetovalci, tako imenovani definitorji, ki so združeni v definitorij – stalni svet provincialnega ministra.¹ V provinco se združujejo redovne hiše, te pa imajo prav tako svoje predstojnike. Predstojnik samostana ima naziv gvardijan, nazivi predstojnikov manjših redovnih hiš, torej rezidenc, hospicev ipd., pa so se, podobno kot velja za omenjene manjše redovne hiše, v različnih obdobjih spreminjali. Tako srečamo v virih izraze presidens, superior ipd.

Potrditve načina življenja (*forma vitae*), ki so ga Frančišek in prvi tovariši v letu 1209 oz. 1210 prejeli od papeža Inocenca III. štejemo za leto ustanovitve reda manjših bratov (OFM – *ordo fratrum minorum*).² Že v prvih desetletjih so bratje različno razumevali Vodilo (redovna pravila), predvsem življenje v uboštvu. Te razlike so se z različno intenzivnostjo vznemirjale ves red do začetka 16. stoletja. Več papežev je z razlagami Vodila (redovnih pravil) neuspešno skušalo ohraniti enotnost reda. Ta se je z oblikovanjem posebnih upravnih struktur notranje razdelil v 15. stoletju, v letu 1517 pa je prišlo tudi do tako imenovane zunanje delitve na zmernejše manjše brate konventuale (pri nas znane z imenom **minoriti**) in nekaj strožje manjše brate observante (pri nas poimenovane z imenom **frančiškani**).³ Prav tako v 16. stoletju se je izoblikovala še skupnost manjših bratov puščavnikov (*Fratres minores de vita eremitica*), ki so po šilasti obliki kapuce dobili ime **kapucini**. Povsem samostojen red so postali leta 1619.⁴

Čeprav se je papeška bula »Ite vos« uradno imenovala združitvena bula (*bullae unionis*), saj je papež zahteval združitev v red observantov (frančiškanov) vseh dotedanjih reformnih struj v redu, pa so se nekatere od njih za nekaj časa ohranile, nastale pa so tudi nove. Tako so pred letom 1895 pod vod-

stvom generalnega ministra observantov živele te skupnosti: observanti (*observantia regularis*) ter reformati, bosonogi ali alkantari in rekoletki (*observantia strictior*).⁵ Družbene in socialne spremembe so kazale tudi med redovniki. Generalni ministri so si tako od srede 19. stoletja močno prizadevali za prenovno reda. Razdelitev v štiri smeri je ta prizadevanja močno oteževala, zato so se prenovitvenim pridružila tudi prizadevanja po združitvi v enotno skupnost. Sprejetje skupnih konstitucij leta 1889 ni prineslo želenega uspeha, tj. enotnosti reda, zato je v dogajanje aktivneje posegel papež Leon XIII. Za edino zadevo generalnega kapitlja, sklicanega za leta 1895, je določil združitev reda. Papeževemu delegatu, ki je vodil kapitelj, je uspelo prepričati večno udeležencev, da so glasovali za združitev reda. Nasprotnovala je le 8 alkantarov. V naslednjih treh letih je potekala priprava še enih generalnih konstitucij

Papež Leon XIII. izroča predstavnikom štirih frančiškanskih skupnosti listino o združitvi v enoten red (Reprodukcija v: *Acta Ordinis Minorum*, 1897).

¹ Prim. Etzi: *Iuridica Franciscana*, str. 165.

² Prav tam, str. 18–20.

³ Prim. Etzi: *Iuridica Franciscana*, str. 134–148. Merlo: *V imenu*, str. 285–391.

⁴ Etzi: *Iuridica Franciscana*, str. 149–150.

⁵ Prim. Bahčič: *Čudež*, str. 122, 127–146.

pod budnim očesom papeža, papež pa jih je potrdil maja 1897. Istega leta na praznik sv. Frančiška (4. oktobra) je izdal bulo *Felicitate quandam*⁶ oz. apostolsko konstitucijo o ponovni uvedbi enotnosti reda manjših bratov. Z njo je tudi formalno zaključil proces, ki mu je dal ime – *Unio Leonina*.

Pomembnejših odzivov na združitev med slovenskimi frančiškani ni zaznati. V Cvetju je Alfonz Furlan objavil krajšo razpravo,⁷ v kateri je predstavil zgodovinski pregled razvoja različnih oblik redovnega življenja med manjšimi brati do združitve, provincial Lauer pa je v poročilu opisal slovesnost ob razglasitvi združitve in umestitvi novega redovnega vodstva.⁸ Bula združitve je naslednje leto izšla tudi v Ljubljanskem škofijskem listu.⁹

Razvoj redovne upravne frančiškanov do Unie Leonina pri nas

Ob notranji delitvi v redu manjših bratov so se skupnosti v naših starejših samostanih¹⁰ opredelile za zmernejšo konventualsko smer. Z observanco se srečamo na Slovenskem tako šele sredi 15. stoletja. Kot drugod v habsburških deželah jo povezujemo z osebnostjo Janeza Kapistrana. Ta je kot generalni vikar observantov leta 1451 vizitiral samostane dalmatinske province in za reformo navdušil tudi nekaj bratov iz samostana v Piranu. Tem so meščani podarili opuščeno cerkev Rožnovenske Matere Božje, ob njej pa so bratje postavili samostan sv. Bernardina. Koprski observantski samostan je od piranskega mlajši za slabo desetletje. Oba samostana sta pripadala dalmatinski provinci. V celinski del Slovenije so prvi observanti prišli iz Bosne, od koder so se umikali pred turškim pustošenjem. Papež Pavel II. je leta 1466 dovolil graditev samostana pri Gradcu v Beli krajini, danes kraj Klošter, kjer pa skupnost ni polno zaživela, saj je turški vpad leta 1469 pregnal brate v utrjeno Novo mesto. Do konca stoletja so se observanti pri nas naselili še v Kamniku, Ormožu in Ljubljani, kjer so ob pomoči deželnega glavarja Viljema Auersperga in podpori cesarja Friderika III. prevzeli samostan konventualov. Našteti samostani so pripadali avstrijski provinci.¹¹

Zaradi turških osvojitve velikega dela Hrvaške in Slavonije se je sredi 16. stoletja Provinca Bosne-Hrvaške razširila na ozemlje Notranjeavstrijskih dežel, kjer je od avstrijske province prevzela samostana Novo mesto in Ljubljana ter postavila nov samostan na Sveti gori pri Gorici. Najkasneje v začetku druge polovice 17. stoletja je postal ljubljanski samostan središče province s 15 redovnimi hišami.¹² Na kapitlju province leta 1688 so bratje sprejeli odločitev, ki je ključno vplivala na njeno prihodnost za dobri dve stoletji. Celotna provinca je namreč podobno kot predtem že večina srednjeevropskih frančiškanskih provinc sprejela reformo in se s tem uvrstila med reformate.¹³ Med sosednjimi provincami je ostala observantska le še slavonska provinca s središčem v Zagrebu in prav v odnosu do te province se kaže sprejetje reforme kot pomembno dejanje. Že v procesu ločevanju slavonskih frančiškanov od madžarskih se je leta 1654 med prvimi rodila ideja o združitvi vseh samostanov na ozemlju banske Hrvaške v eno provinco. S tem bi provinca s središčem v Ljubljani izgubila tretjino svojih samostanov.¹⁴ Že do konca 17. stoletja je poskusil hrvaški sabor ob sodelovanju nekaterih frančiškanov ponovno doseči združitev samostanov na Hrvaškem. K neuspehu pobude je najpomembneje pripomogla prav reforma, ki je slavonska provinca ni želela sprejeti, prehajanje od reformatov k observantom pa ni bilo dovoljeno.¹⁵ Isti razlog je ohranil nespremenjene meje hrvaško-kranjske province¹⁶ tudi v 19. stoletju, ko je v obdobju narodnega prebujanja zagrebški nadškof Haulik skušal doseči združitev frančiškanskih samostanov zahodne Hrvaške.¹⁷

Unio Leonina in oblikovanje nacionalnih provinc

Združitev frančiškanov v enoten red je omogočila upravno-teritorialne spremembe v redu na ozemlju avstro-ogrske monarhije. Predlog spremene razmejitve provinc je oblikoval generalni definitorij in Alojzij Lauer, prvi generalni minister

⁶ Objava v: *Acta Ordinis Minorum* 16 (1897), [10], str. 164–168. Slovenski prevod v: Bahčič: *Čudeži*, str. 189–198.

⁷ F[urlan]: Novo združenje v prvem redu sv. Frančiška.

⁸ Prim. *Acta Ordinis Minorum* 16 (1897), [10], str. 161–164.

⁹ *Ljubljanski škofijski list* 23 (1898), št. 17, str. 40–44.

¹⁰ V srednjem veku so med Slovenci živeli manjši bratje v samostanih v Gorici, Trstu, Miljah, Kopru, Piranu, Ljubljani, Celju, Ptuj, Mariboru, Volšperku in Beljaku (Prim. Škofljanec: Red manjših bratov, str. 31).

¹¹ Škofljanec: *Observanti*, str. 42–56.

¹² Ljubljana, Trsat, Sveta gora, Novo mesto, Senj, Kamnik, sv. Lenart (v Kotarjih na obronkih Plešivice), Pazin, Samobor, Brdovec, Klanjec, Nazarje, Karlovec, Brežice, Jaska.

¹³ Škofljanec: *Observanti*, str. 139–140.

¹⁴ Brdovec, Klanjec, Samobor, Sv. Lenart, Jastrebarsko.

¹⁵ Škofljanec: *Observanti*, str. 144–146.

¹⁶ Provinca s središčem v Ljubljani je v večjem delu 17. stoletja nosila ime Bosne, Hrvaške in Kranjske, med letoma 1688 in 1705 se je imenovala Provinca Kranjske, od 1705 pa do konca 19. stoletja – z izjemo sprememb v jožefinski dobi in času Ilirskih provinc – je nosila ime Provinca Hrvaške in Kranjske.

¹⁷ Hoško: Kardinal Haulik, str. 314.

združenega reda, ga je poslal vodstvu vseh provinc.¹⁸ Posameznim provincialom je bilo naročeno, naj zaradi težavnosti teme predlog v tajnosti preučijo z uglednimi in izkušenimi sobraty ter mu v dveh mesecih sporočijo mnenje province. Predlog je predvideval, da bi bili ukinjeni madžarska provinca sv. Odršenika in slavonska provinca sv. Ladislava. Njuni samostani naj bi bili pridruženi madžarski provinci Device Marije in sv. Janeza Kapistrana ter na novo ustanovljeni hrvaški provinci sv. Cirila in Metoda. Ta bi dobila del samostanov provinc sv. Ladislava in sv. Janeza Kapistrana ter štiri samostane hrvaško-kranjske province sv. Križa (Jasko, Karlovac, Klanjec in Samobor), ta pa bi od avstrijske province sv. Bernardina dobila dva samostana (Maribor in Sv. Trojico v Slovenskih goricah) in se preimenovala v Provincio Kranjske sv. Križa. Skladno s predlogom naj bi se avstrijska provinca povečala za tri samostane kapistranske province, na novo pa naj bi bila ustanovljena tudi Provinca sv. Štefana v Transilvaniji.

Provincial Konstantin Luzer je priporočilo upošteval. V pismu, datiranem s 30. novembrom in poslanim naslednjega dne, je povprašal za mnenje o predlagani delitvi predstojnike samostanov in hospicev ter nekdanje definitorje. Provincialovo pismo se ni ohranilo, a je o njegovi vsebini mogoče sklepati iz odgovorov nanj.¹⁹ Vsekakor je provincial v njem predstavil predlog nove razmejitve provinc, želel pa je slišati tudi mnenje o morebitnem ponovnem sprejetju nekdanjega samostana na Sveti gori pri Gorici. Rok, v katerem naj bi provincialat prejel odgovore, je moral biti kratek, saj se je moral o predlogu nove razmejitve provinc opredeliti tudi definitorij. O tem je mogoče sklepati tudi na podlagi kratkega časa, v katerem so odgovori prispeli, le trije korespondenti namreč niso odgovorili v enem tednu. Provincial se je tudi držal naročila o zaupnosti. O tem je mogoče sklepati iz odgovora gvardijana iz Klanjca.²⁰ Natančno število korespondentov nam ni znano, gotovo pa jih ni bilo manj kot dvaindvajset. Do 18. decembra je namreč prispelo dvajset odgovorov, med njimi ni bilo pisma predstojnika samostana v Jastrebarskem, p. Romuald Jereb (gvardijan na Trsatu) pa je sporočil tudi mnenje p. Pacifika. Morda se zdi, da je bilo število korespondentov hrvaške narodnosti majhno (le dva), toda sorazmerno nizek je bil tudi odstotek hrvaških članov province.²¹

Iz odgovorov se lepo zrcalijo razmere v provinci, vizitator je še desetletje pred tem v hrvaškem delu opazil neurejenost ter pomanjkanje redovne discipline in duhovnega življenja,²² hkrati pa je moč po splošnih značilnostih zaznati skupine redovnikov in dejavnike, ki so vplivali na oblikovanje teh skupin. Pomembna ločnica med korespondenti je bila nacionalna pripadnost. Pri obeh hrvaških bratih izstopa po teži, ki ji jo pripisujeta, priključitev Trsata hrvaški provinci, v veliki večini odgovorov slovenskih bratov pa je stalnica opisovanje težavnega redovnega življenja v hrvaških samostanih. Pri tem navajajo Slovencem neprijazno okolje, pomanjkanje discipline in slabo gnotne stanje hrvaških samostanov. Razmere na Hrvaškem naj bi bile tudi vzrok za manjše število novincev. Prestavitev v tamkajšnje samostane naj bi čutili celo kot kazen. V odgovorih številni opozarjajo provincialat na nujnost omogočanja vrnitve slovenskih patrov iz hrvaških samostanov v slovenske. Značilno je tudi, da slovenski patri iz samostanov na Hrvaškem, Kranjskem in Štajerskem, izjema je le eden, ne omenjajo samostana na Trsatu. Manjšo skupino s podobnimi razmišljanji predstavljajo korespondenti iz samostanov v Pazinu in Kostanjevici pri Gorici. Ti opozarjajo ne le na Trsat, temveč tudi na nevarnosti odcepitve, ki preti njihovim samostanom. Bratje se v odgovorih omejujejo zgolj na pomen nove razmejitve provinc v ozke okvire redovnega življenja. Z opozarjanjem na varovanje jezika in s tem nacionalne identitete presega taka razmišljanja le p. Stanislav Škrabec. Podporo predlagani delitvi izraža velika večina patrov in številni med njimi omenjajo dolgoletne želje po taki odločitvi. Izrecno ji nasprotujeta le dva, nekateri pa le pogojno.

Stališča gvardijanov in nekdanjih definitorjev do predloga razmejitve

Med prvimi je odgovoril sloviti glasbenik in nekdanji definitor p. **Hugolin Sattner**,²³ ki je živel v ljubljanskem samostanu. Stanje v provinci je razčlenil v kar osmih točkah, na prvo mesto pa je postavil jezikovne razlike. Pri tem ni mislil na hrvaški in slovenski jezik, pač pa na nemškega, ki na Ogrskem ni bil tako razširjen. To je bila v prvi vrsti te-

rodnosti (mednje so šteli tudi člani province iz Istre). Patri 8 od 86, kleriki 4 od 28 laiki s stalnimi zaobljubami 1 od 38, laiki z začasnimi zaobljubami 1 od 10, samostanski tretjeredniki 3 od 24. (Podatki so povzeti po: *Schematismus provinciae*, 1899.)

²² Prim. Hoško: Euzebijje Fermentžin, str. 41–45.

²³ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 327.

¹⁸ ASFP, predal 1899, dopis št. 582/266 z dne 22. 11. 1899, prejet dne 25. 11. 1899.

¹⁹ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes.

²⁰ Prav tam, dopis št. 326.

²¹ Leta 1899 je bilo v provinci le 9,1% članov hrvaške na-

žava za novince s Hrvaškega, saj je bil prav nemški jezik »še vedno merodajen na naših učiliščih, torej je jedinstveno izobraževanje zelo oteženo.« Jezikovne težave bi naj imela po Sattnerjevem mnenju zato tudi provinca pri komuniciranju s svetnimi in cerkvenimi oblastmi. Na drugem mestu je navedel premajhno število kandidatov za redovnike s Hrvaškega, zato naj bi bilo treba »v hrvatske samostane pošiljati Slovence, ki se le z velikim trudom vzposobijo za hrvatski jezik in ondošnje razmere.« Po drugi strani pa so »hrvatski kandidati redko zmožni, da bi se uporabljali v cizlajtaniji.« V naslednji točki ugotavlja, da »redovnikom, ki so postavljeni doli, vpade pogum, čutijo se nekako kaznovane, zavidajo sobrate, ki so ostali v slovenskih deželah, in ne delujejo z istim veseljem, ko doma.« Obregnil se je tudi ob oblasti. Te so »dostikrat pokazale, da jim niso všeč redovniki slovenske narodnosti (Schwabi) in si žele Hrvatov,« to pa naj bi posebej občutili župnijski upravitelji in kateheti. V naslednjih točkah je p. Hugolin mnenja, da vsi redovniki »slovenskega pokolenja« pozdravljajo načrtovano spremembo meja provinc in združitve vseh samostanov slovenskih pokrajin. Pri priključitvi samostanov v Mariboru in Sveti Trojici v Slovenskih goricah ni pričakoval posebnih težav. Na koncu pisma Sattner opozarja, naj bo članom province na Hrvaškem ponujena izbira prehoda v novo provinco sv. Cirila in Metoda ali pa možnost vrnitve.

Podobnih misli kot Sattner je bil p. **Rudolf Dolinšek**,²⁴ nekdanji definator iz kamniškega samostana. V svojem odgovoru je opozoril, da štirje samostani v zagrebški nadškofiji v času, ko sta v Varaždinu in Karlovcu delovali frančiškanski gimnaziji, provinci niso bili v breme. Omenjeni gimnaziji sta dajali dovolj hrvaških kandidatov za vstop v red. Gimnazijo v Varaždinu je obiskovalo mnogo mladih iz Štajerske, nič manj Kranjcev pa karlovško, kjer so se naučili hrvaškega in tudi madžarskega jezika. Poleg teh Nehrvtov je v šematizmu iz leta 1859 mogoče najti kar 32 po rodu Hrvatov.²⁵ Dolinšek priznava, da z redovno disciplino v hrvaških samostanih slovenski del province ni bil nikoli zadovoljen. Ne pozna pa tudi primera, da bi kakega Hrvata zato, da bi se poboljšal, prestavili v samostan na Slovenskem, večkrat pa se je dogajalo, da so zato,

da bi preprečili škandal, kakega brata hitro poslali »preko Gorjancev, preko Sotle, preko Bregane.« Kljub temu p. Rudolf pravi: »Tako kot po eni strani s hrvaškimi samostani nismo bili nikoli zadovoljni in tudi Hrvati niso mogli biti, pa so bili provinci ti samostani prej v korist kot v breme. Zdaj pa je popolnoma drugače. V šematizmu je najti le šest Hrvatov, tudi podmladka ni, Slovence pa (tudi ko bi bili angeli) kvečjemu tolerirajo. Zdaj si lahko le želimo, da bi samostani pripadli zagrebški provinci, h kateri tudi naravno spadajo.«²⁶

P. **Viktor Jerančič**,²⁷ gvardijan v Nazarjah, je enako izrazil svoje strinjanje s predlagano razmejitvijo. Ločitev štirih hrvaških samostanov je po njegovem mišljenju za provinco »preimenitnega pomena in velika korist.« Meni tudi, da bosta samostana v Mariboru in pri Sveti Trojici pripomogla k večji veljavi province, »tega pa od hrvaških samostanov ni pričakovati, marveč nasprotno.«

Novomeški gvardijan p. **Otokar Aleš**²⁸ je sporočil svoje in še mnenje treh neimenovanih sobratov. Izrecno so opozorili na potrebo, da Slovence »... ki sedaj tako uspešno delujejo v hrvaških samostanih, pokličejo nazaj. ...Slovenski patri se gotovo ne bodo branili zapustiti Hrvaškega, vsaj doli nobeden ni šel rad.« Ob tem opozarja, da bodo slovenski člani province dobrodošli pri oskrbi svetišča na Sveti gori pri Gorici, za katero se očitno zavzema.

V svojem kratkem odgovoru je nekdanji definator p. **Julij Brunner**²⁹ iz samostana v Pazinu sporočil, da je zamenjava štirih hrvaških samostanov za dva na Štajerskem zelo ugodna in zdaj še veliko bolj kot v času, ko je o tem govoril pokojni provincial Salezij Volčič.³⁰

²⁴ Prav tam, str. 335.

²⁵ »Solang in Varasdin und in Karlovac sechsklassige Franziskanergymnasien bestanden, waren die vier in der agramer Erzdiözese gelegene Klöster durchaus nicht zum Nachtheile der Provinz; denn die genannten Gymnasien lieferten immer genug croatische Ordenscandidaten. Viele Junglinge aus Steiermark hatten ihre Gymnasialstudien in Varasdin, und nicht wenige Krainer in Karlovac vollendet, diese haben sich die kroatische Sprache angeeignet und auch die ungarische Sprache haben sie in der Schule gelernt. ... Außer diesen Nichtkroaten finde ich im Schematismus von Jahre 1859 nicht weniger als 32 geborner Kroaten....«

²⁶ »Über den Mangel der Disziplin in den kroatischen Klöster war diesseits immer geklagt, doch ist mir nicht ein Fall bekannt, daß man einen Kroaten, um ihn zu bessern, in ein diesseitiges Kloster übersetzt hätte; hingegen hat es diesseits leider oft geheißen: N. N. hat sich so und so verfehlt, damit der Skandal nicht allgemein bekannt wird, daß die Sache nicht vors Gericht kommt, schnell mit N. N. über die Uskokken über die Sotla, über die Bregana. Man war diesseits mit den kroat. Klöstern nie ganz zufrieden und die Kroaten als Profosen konnten auch nicht zufrieden sein, doch waren jene Klöster eber zum Nutzen als zum Schaden der Provinz. Jetzt aber stehen die Sachen ganz anders. Im Schematismus finde ich nur sechs Kroaten, auch einen Nachwuchs von dort ist nicht zu denken, Slovenen (wenn sie auch Engel wären) werden nur geduldet, u. s. w., u. s. w. Jetzt muß jederman wünschen, daß die mebrgedachten Klöster der agramer Provinz zufallen, wohin sie auch Natur gemäß gehören.«

²⁷ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 339.

²⁸ Prav tam, dopis št. 332.

²⁹ Prav tam, dopis št. 344.

³⁰ Salezij Volčič je bil provincial v obdobju 1850–1856, torej v času prizadevanj zagrebškega nadškofa Haulika za združitve hrvaških samostanov v eni provinci. Volčič je sicer vodil provinco po smrti provinciala Omejca kot vikar v letih 1863–1865. (Prim. *Schematismus provinciae*, 1899, str. 13.

Gvardijan obmejnega samostana v Brežicah p. **Odorik Kreiner**³¹ je označil ločitev hrvaških samostanov kot »veliko srečo« za provinco sv. Križa. »Posebnih dobrot in koristi od tamkaj itak nismo nikdar uživali, akoravno je provincija toliko žrtvovala posebno glede dobrih redovnikov, ki so morali tamkaj delovati čestokrat v svojo lastno škodo,« je še nadaljeval.

Iz istega samostana je bil tudi nekdanji definitor p. **Bernard Vovk**.³² V svojem odgovoru izraža popolno zaupanje Rimu.³³ Ob tem dodaja, kako je pred leti v pogovoru s provincialom menil, da bi bilo dobro, ko bi se hrvaški samostani ločili. Mnenja je, da bi Hrvatje že sami zahtevali ločitev, če bi jih bilo več. Omenja tudi pobude za hrvaški komisariat – razmeroma samostojno upravno enoto znotraj province.³⁴

Iz Nazarij je na provincialovo pismo odgovoril p. **Robert Dolinar**,³⁵ nekdanji definitor. V pismu se je najdlje zadržal pri spominih na hrvaške samostane, kjer je »delal in žrtvoval svojo mladost«. Opozarja na pomanjkanje redovne discipline, predvsem v času, ko so samostane vodili Hrvatje ali »pohrvačeni Slovenci«. Kljub izboljšanju razmer v zadnjih letih pa je menil, da bi bilo za provinco bolje, da bi opustila omenjene štiri samostane in s tem morda pripomogla k povečanju prirasta novincev.³⁷

P. **Tadej Gregorič**,³⁸ nekdanji definitor iz ljubljanskega samostana, je provincialu zaupal: »Vsebinsko

Vašega sporočila z dne 30. nov. t. l. prevdarjam na tiho, za svojo osebo, že nad dvajset let.« Zato tudi ne preseneča, da jo je podprl, saj je po njegovih besedah »dokaj umestna v gmotnem in moralnem ozirju«. Pomisleke pa je imel, ali bo morda vrhovno vodstvo reda zahtevalo, naj ostanejo slovenski bratje na Hrvaškem³⁹ in ali je z gmotnega stališča primerno sprejeti samostan pri Sveti Trojici.⁴⁰

Svoj odgovor je sporočil tudi kamniški gvardijan **Angel Mlejnik**.⁴¹ V njem meni, da bi bila izločitev hrvaških in pripojitev štajerskih samostanov v največjo korist in spodbudo province in njenih udov. Znano mu je bilo namreč težavno materialno stanje hrvaški samostanov in vzdih tamkajšnjih bratov: »O, da bi bil kmalu na Kranjskem.« Ob sprejemu samostana na Sveti gori pa je bil mnenja, da mora biti zagotovljen tudi obstoj samostana na Kostanjevici pri Gorici.⁴²

Predstojnik hospica na Brezjah p. **Jožef Bizovičar**⁴³ se v nasprotju z večino sobratov ni tako odločno opredelil za opustitev hrvaških samostanov.⁴⁴ Njegovo tiho podporo tej nameri lahko razberemo iz opisa primera mladeniča, ki je po očetovem opozorilu: »Le pojdi, ko boš doštudiral, pošljejo te na Hrvaško,« opustil namero, da vstopi v samostan. V njegovem pismu je mogoče zaznati tudi dvom o vzdrževanju redovne discipline v hrvaškem delu province.⁴⁵ Ob tem je p. Jožef brez zadržkov podprl

³¹ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 345.

³² Prav tam, dopis št. 331.

³³ »Rim vsako reč dobro premišlje in na vse preudarja, in potem šele izreče svojo misel, svojo sodbo. Ko je Rim premišljal, ali naj se štirji hrvaški samostani od naše provincije odločijo, je gotov prav tehtne vzroke imel, da se je za ločitev izrekel in gotovo bo ta ločitev za našo provincijo dobra, koristna.«

³⁴ »Ako bi bilo Horvatov veliko, bi sami ločitev zahtevali, ker že zdaj, ko jih je malo, govorijo od hrvaškega komisarijata.«

³⁵ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 340.

³⁶ »Če pomislim ne leto 1876 ko sem bil poslan u duborno službo na Klanjec, kako je bilo takrat, in kako je sedaj, o kako velike razloček! Takrat so po Hrvaških samostanih zapovedovali še Hrvatje ali pohrvačeni Slovenci. Za Slovenca, ki je prišel iz šol z najboljšim namenom in željo delati, bil je položaj nesnosljiv. Videči mnoga, ali provzaprav nič samostanskega, kakor u redovno obleko (pa še tista kokošna je bila) preoblečene ljudi. Nočem govoriti, kakošen je bil red, ker ga nije bilo, ne govorim o disciplini, ker je bila vsa porušena, ako je kdaj bila itd. No zdaj hvala Bogu, kar so Slovenci za poglavare premenilo se je mnogo. Za moj čas se je pričela orati celina, in vse počasi se je vpeljal red in nastala boljša disciplina.«

³⁷ »Hrvatov imamo malo in ti ako bočijo naj ostanejo na Hrvaškem, Slovenci, bodo pa vsi mislim rajši ili na Kranjskem ili na Štajerskem delali u svojim maternim jeziku in s tem je mnogo pridobljeno, ker naraščaj u provinciji je slab. Bog daj da bi bil s tem boljši.«

³⁸ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 328.

³⁹ »Jedno opazko mi velećenjeni p. provincial pa vendar le dovolite, ta pa zadeva osebstvo tako dobro naše, ki je nastanjeno v omenjenih hervaških samostani, kaker tudi ono tirolske provincije, ki je sedaj v Maribori in pri sv. Trojici. Slišal sem, da za časa omejitve naše in Goriske škofije pri kateri je Vipava pripadla naši škofiji, je s teritorjem tudi dubovščina pripadla. Kaj velja, da bi generalni definitorij to zahteval tudi v naši zadevi. Ko pride obravnava o teh zna se tirolska provincija tudi ozirati na ta slučaj, in če to, utegne dobre moči iz omenjenih dveh samostanov vzeti in jih nadomestiti se slabejšimi.«

⁴⁰ »Dalje se menda velećenjeni p. provincial še spominjate, da sem pred predzadnjim kapitelam od tu v Kamnik spremljeval vizitatorja p. Kalista Mariborskega, in ta se je mej potom izrazil proti sprejemi 'Brezja', pa zakaj? Z Božjimi poti je rekel ni nič. Nekoliko časa so potrebni dobodki, potem pa nehalo, mi imamo je rekel 'Sv. Trojico', in tamošnjo družino moramo drugi podpirati.«

⁴¹ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 325.

⁴² »Želeti bi seveda bilo tudi, da dobimo nazaj staro sloveče svetišče sv. Goro. Vendar je v tej zadevi potrebno vsestranskega posvetovanja in velike previdnosti. Popolna varnost Kostanjevice, neomejena neodvisnost in brezpogojna posest bi bila po mojem umenju conditio sine qua non.«

⁴³ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 348.

⁴⁴ »Kako je težko zapustiti samostane, v katerih je mnogo zaslužnih sobratov delovalo toliko časa v blagor ljudstva, tako je težko reči besedo: nikar naj se ne zapuste, ko človek premisli, da so bili omenjeni samostani tolikokrat provinciji naši v moralno pogubo.«

⁴⁵ »Gmotno stanje tam tudi ni bilo dobro, dobro tudi danes ni. Gmotno

pridružitve mariborskega in svetotrojiškega samostana, saj bosta »provinciji naši velik blagoslov.«

Na dopis provinciala so odgovorili tudi predstojniki samostanov na Hrvaškem. Prvi med njimi je bil p. **Leon Žugelj**,⁴⁶ gvardijan v Klanjcu. V odgovoru je sporočil: »Od omenjenih štirih samostanov ni tudi v prihodnje ničesar pričakovati. Ljudstvo bo čedalje bolj vbo-go, ker si zemljo vedno deli, vse se ženi, ljudi vedno več, a zemlja razkosana na male dele vedno manj rodi. Moralno tudi ni Bog ve kaj pričakovati, ker štiri samostani ne bi mogli vsemu na konec priti. Naraščaj provincije ne gre rad na Hrvaško. Provincija naša tedaj ne more pri tem prav nič zgubiti, pač pa mnogo pridobi s tremi novimi samostani. Potem bode v provinciji tudi red in disciplina.« O vpetosti v okolje pa je zapisal: »Naše delovanje na Hrvaškem nihče ne uvaža, še najmanj pa duhovniki. Ti so še očrnilo naše samostane v Zagrebu, n. pr. župniki Hegedić, Torko in dr. Homotarić. Na Hrvaškem se moramo prav boriti za vsakdanji kruh, pa da ni intencij iz Ljubljane, ne bi se dalo izhajati.«

Podobnih misli kot Žugelj je bil tudi samoborski gvardijan p. **Sigmund Zega**.⁴⁷ Izločitev štirih hrvaških samostanov je podpiral, prepričan pa je bil, da bo razdelitev »z veseljem pozdravil« večina redovnikov v omenjenih samostanih. Kakor Žugelj se je tudi Zega obširno razpisal o razmerah za delo in življenje na Hrvaškem. »Kakor Vam je že znano je naše delovanje bodi si v Samoboru, bodi v drugih treh samostanih zelo omejeno, ker ločeni smo politično, ločeni kar zadeva narodnost od glavnega dela provincije. Kot drugozemce gledajo nas po strani in od strani same duhovščine stavijo se nam zapreke, ki onemogočujejo naše delovanje. S tega sledi, da zapade človek v nezadovoljnost in začne popuščati, ko vidi, da pri najboljši volji nič ne doseže. To ni moje osebno mnenje, vsaki treznomislec, ki se nahaja sedaj na Hrvatskem mora temu pritrditi. Za časa petletnega bivanja na Hrvatskem sem prišel do prepričanja, da se ravno na novo namešeni patri čutijo nezadovoljne, ki bi lahko drugje uspešno delali so tukaj brezposelni Dela je v tukajšnjih samostanih, izvzemši mogoče Klanjec jako malo, za spovedovati je samo v adventu in v postu, čez leto komaj toliko, da eden lahko vse opravi. Če k temu pridenemo še nedeljske pridige, pa je vse opravljeno.«

Opazno bolj skop z besedami je bil gvardijan samostana na Trsatu p. **Romuald Jereb**.⁴⁸ »Podpisani časti se na dopis prečastitega istega dat. 30. novb.

bo menda kmalu bolje, ko bo povsod dovolj vina. Bojim se pa, da pri obilnosti vina ne bi začel zopet tisti pogubni nered, kateri je poprej napravljajal življenje v tamošnjih samostanih tako žalostno, provinciji v sramoto.«

⁴⁶ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 326.

⁴⁷ Prav tam, dopis št. 334.

⁴⁸ Prav tam, dopis št. 338.

1899 glede omejitve naše provincije izjaviti: da se z nameravano razdelitev samostanov v dotične provincije popolnoma slaga. Teh misli je tudi prečastiti p. Pacifik [Fister], ki mi je naročil naj Ti to v njegovem imenu sporočim.«

Nekaj patrov je v svojih odgovorih podvomilo, da bi lahko ostal predlog nespremenjen. Večina med njimi je opozorila na verjetno željo po uvrstitvi samostana na Trsatu v hrvaško provinco. Spregledano pa ni ostalo tudi »oprezanje« sosedov po istrskem Pazinu in primorski Kostanjevici pri Gorici.

Gvardijana v Pazinu p. **Kalista Mediča**⁴⁹ je predlog generalnega ministra »jako prijetno iznenadilo in proti njemu ni imel niti najmanjšega ugovora. Z novo razporeditvijo bo tako ustrezno »vroči želji«, ki jo je »neprestano gojil«. P. Kalist je namreč »v tem smislu že pred mnogimi leti pri kapitelju stavljal nasvet, a zato od tedanjega generalnega vizitatorja p. Gavdencija Guggenbichlerja dobil oster ukor.« Dvomil pa je, »jeli namreč gotovo, da pri naši provinciji ostane Trsat, in se ne priklopi morebiti k Dalmaciji? – Tudi je podpisani čul, da bi se Kopar rad združil s Trsatom in Pazinom. Se li ni bati, ako ne za poslednji, vsaj za trsaški samostan?« V odgovoru je p. Kalist opozoril tudi na problem slovenskih bratov, ki bi morali morebiti ostati v odcepljenih samostanih. Menil je namreč, da nova hrvaška provinca ne bo imela dovolj redovnikov.⁵⁰ Z navdušenjem pa je pozdravljal prevzem oskrbe svetogorskega svetišča.⁵¹

Podobno je o usodi treh samostanov dvomil p. **Bazilij Dolinar**,⁵² gvardijan na Kostanjevici pri Gorici, zato se je z uvajanjem nove ureditve strinjal le pogojno. V svojem kratkem odgovoru je zapisal: »Nameravana nova omejitev sedanje provincije je brez dvoma umestna in ugodna za nas, ako le tako ostane, kakor je projektirano; a bati se je, da utegnemo po tej delitvi zgubiti še tri samostane – trsatskega, pazinskega in goriškega. V tem slučaju je moje mnenje: Melior est conditio possidentis.«

Izmed slovenskih članov province je bil v svojih ocenah in zahtevah med vsemi nedvomno najostrejši nekdanji definitor iz samostana v Novem mestu p. **Ladislav Horvat**.⁵³ V njegovem pismu lahko beremo: »Ta naklep, da bi bili združeni vsi samostani po slovenskih pokrajinah v jedno provincijo, to je krusen ideal.

⁴⁹ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 333.

⁵⁰ »In je li gotovo, da dobimo nazaj sedaj v hrvaških samostani delujoče našince, vsaj Slovence? Težko, bi provincija sv. Cirila in Metoda imela zadošči svojega osobstva, da bi mogla brez prevzeti dotične štiri samostane.«

⁵¹ »In prav to je, kar nam mora biti vsem najbolj pri srcu, da se tako čimprej mora prevzeti tudi sv. Gora, ki bode za provincijo večje važnosti nego Brezje.«

⁵² ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 341.

⁵³ Prav tam, dopis št. 330.

Ako se Vam posreči, da pridobite Sveto goro in Maribor, Pa še Sv. Trojico, potem lahko oddaste hrvaško beračijo... Ergo spravite to stvar kmalu v tok, da ne zaspi v dolgotrajnem premišljevanju. Zberite in koncentrirajte moči iz Hrvaškega na Slovensko.» Zagotovo zato da ne bi oklevali s prevzemom štajerskih samostanov, je v povezavi z Mariborom provinciala opozoril na priložnost, ko je škof Slomšek ponujal tamkajšnji samostan slovenskim frančiskanom.⁵⁴ Bil pa je Hrvat tudi med tistimi, ki so pričakovali zaplet s Trsatom. »Pa na nekaj je pomisliti: Ako daste Hrvatom te borne samostane, – bodo oni hoteli tudi Trsat imeti, – To pa ne! Im schlimsten fallen, Tarsat soll internacional bleiben. Delež mora imeti Kranjska provincija; to je potrebno zaradi spovednice, zaradi prižnice (Hočevarji hodijo, Slovenci hodijo).«

Patra Kalist Medič in Bazilij Dolinar sta z omembo Trsata vsaj posredno priznala hrvaškim sobratom pravico do omenjenega samostana, p. **Stanislav Škrabec**, nekdanji definitor in pomemben slavist iz samostana na Kostanjevici, pa je to storil brez posebnih zadržkov.⁵⁵ Že na samem začetku svojega odgovora provincialu je zapisal: »Kaker si lahko mislite, meni razmere na Hrvaškem niso tolikanj znane, da bi si mogel narediti terdno sodbo o projektirani delitvi. Na prvi pogled je gotovo jako ugodna za nas. Hrvatje se bodo znebili 'Kranjčev', – Ali pa bodo mogli sami zderževati te samostane? O provinciji sv. Cirila in Metoda jaz nisem še slišal. Ako ima biti to nova 'hervatska' provincija, potem ji tisti samostani notorno pripadajo; pa z isto pravico seveda tudi Trsat.« Škrabec je opozoril provinciala, da so njegovi predhodniki »vzdrževali« preostale hrvaške samostane zato, da bi lahko obdržali Trsat. Škrabcu življenje na obmejnem območju in široka razgledanost omogočili, da je videl tudi nevarnosti, ki jih je teritorialna reforma prinašala s seboj.⁵⁶ Kot jezikoslovec je ob materialnih in personalnih problemih postavil v ospredje nevarnost jezikovne in narodnostne asimilacije. »Govori se, kaker veste bolje ko jaz, tudi o novi 'primorski' provinciji. Tersat bi tudi ta rada imela, dalje Rovinj (kar je že dobila), Koper, Košljun, Pazin, Kostanjevico in Sveto goro. To bi bila menda o prvi vrsti taljanska provincija, dasi bi imela biti 'tri-' ali 'quadrilinguis'.« Posebno je čutil nevarnost, ki sta jo v obmejnem prostoru pomenila dva bližnja sa-

mostana s premajhnim številom patrov. »Vzemimo, da se vzderži, dokler bo sedanji nadškof;⁵⁷ prihodnji, če bo Italjan, kar je jako verjetno, in morda tudi Slovenec nam bo rekel: 'Na Sveti gori imate premalo spovednikov, pojdite še vi (patri s Kostanjevice op.a.) tja in naj bo, kaker je bilo nekdanj v prejšnjih stoletjih. Na Kapeli (italjansko ime za samostan na Kostanjevici op.a.) je treba za Gorico dosti taljanskih spovednikov; dobimo ježuite ali kaj takega.' In goriška gospoda bo vesela; s Kostanjevice se bo širila 'avita coltura'.« Nevarnost pa je videl tudi v obliki Nemcev in Madžarov. »Ljubljansko-mariborska provincija bo lepo čisto slovenska – dokler bo! Brez dvojbe pride kmalu p. Heritz (vornals: Herič) na kermilo; – mariborska 'slovenska' fara je blizu že do malega ponemčena; – ali pride zdaj na vrsto morebiti ljubljanska? Brez dvojbe imajo v Rimu dober namen z deljenjem po narodnostih in bo to očitno tudi koristilo narodnostim taljanski, nemški in madžarski, – slovenski se bojim da bo na škodo, morda tudi hervaški. Če nova 'hervatska' provincija svoje redovnike, če jih ima kaj tam, odpokliče iz Madžarije, ostanejo tamkajšnji Hervatje prepuščeni madžarski duhovščini, ki se za hervaščino ne bo ogrevala?« Ob tolikih nevarnostih, ki jih je videl p. Stanislav, ne preseneča tudi njegovo zavračanje celotne teritorialne reforme. Pismo je zaključil z naslednjimi besedami: »Zato mislim, dokler me kedo boljšega ne prepriča: *Quieta non movere!* Provincije, dokler ni skrajne sile, ne deliti, Svete gore ne prevzemati.«

Ob sicer majhnem številu Hrvatov v provinci, sta svoje mnenje predstavila le dva patra Hrvata iz samostana v Karlovcu. Obema je skupno nestrnljanje s tem, da Trsat ni bil vključen v hrvaško provinco, razlikujeta pa se njuni stališči glede spremembe meja provinc.

P. **Ivan Žibrat**,⁵⁸ nekdanji definitor, se je že v samem začetku opredelil proti odcepitvi od province, niso mu bili namreč znani razlogi zanjo. Tudi ne, ali so bili politične, nacionalne ali materialne narave.⁵⁹ Zavračal je morebitne politične, geografske ali nacionalne motive, saj so bili v nasprotju s stremljenjem Slovencev in Hrvatov v monarhiji po tesnejši povezanosti, to pa bi moralo biti provincialu znano iz časopisja. K temu je pripomnil: »In zdaj pridejo frančiškanski menihi, ki nasprotujejo volji vseh. Ali je to modro?« Žibrat je v odgovoru provincialu opozarjal, da so se v provinci tako Hrvati kakor Slovenci posvečali ne le dušnemu pastirstvu in ljudskim

⁵⁴ »Maribor je že Slomšek ponujal naši provinciji, bil je takrat provinciae vicarius p. Castulus Bobek, pa rekli so, da nimajo dosti moči – wir haben keine Kräfte. To je bilo, predno so prišli Tirolci. In koliko je bilo takrat kričanja, da slovenski škof ponemči slovensko štajersko. Slomšel je hotel imeti Slovence, in Slovenci niso hoteli prevzeti. Slomšek si je pomagal, kaker je mogel.«

⁵⁵ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 342.

⁵⁶ »Nadalje bo odstopiti pač tudi Pazin, če bočajo uravnati Rimci vse po političnih in narodnostnih mejah«

⁵⁷ Takratni goriški nadškof kardinal Jakob Missia je bil tisti, ki je veliko pripomogel k vrnitvi frančiskanov na Sveto goro. (Krajnik: Marijina biša, str. 54–66.)

⁵⁸ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 356.

⁵⁹ »Was die Abtrennung unserer Provinz anbetrifft, so bin ich ganz dagegen, denn die Ursachen dafür sind mir nicht bekannt, auch in Ihrem Schreiben werden keine angeführt. Sind sie politischer, nationaler oder materieller Natur?«

misijonom, temveč tudi poučevanju, zatorej ni bilo po njegovem mnenju nikakršne osnove za delitev province.⁶⁰ Pač pa je videl morebitni razlog v gmotnih razmerah. Žibrat sprašuje, »ali je to še moralno,« da je razlog za delitev siromašnost hrvaških samostanov. In res se zdi, da je bil vzrok Mamon, »saj se želi Trsat, ki je očitno na hrvaškem ozemlju, nasilno anektirati.«⁶¹ Zapisal je tudi aktualno primerjavo. Slovenci naj bi se torej v lakomnosti po malem zgledovali po Angležih, ki so se v tem času bojevali z Buri za južnoafriške rudnike zlata v Transvaalu in ponovno je sledilo retorično vprašanje, »ali je to moralno?«⁶² V nadaljevanju se p. Ivan obrača na provinciala z besedami: »Vse kaže na prevaro in v igri je nepravilnost. Ne naredite tega, kajti odgovorni so tisti, ki so ta čas na čelu province. Njihova vest bo obtežena pred Bogom, pred sodniki in znanjci. Naša provinca je že doživela hude čase in jih srečno prenesla. Upam, da bo tudi te.«⁶³ Ob koncu je ponovil svoje nestrinjanje z delitvijo province: »Sem torej mnenja, da delitev ni niti potrebna niti smiselna« in končal: »Če pa bo kljub vsemu izpeljana, pripada Trsat po božjih, človeških in naravnih zakonih Hrvaški.«⁶⁴

Da gmotne posledice delitve, na katere je opozarjal p. Ivan Žibrat, niso bile nepomembne, je mogoče razbrati iz dopisovanja med vodstvom province in samostana v Klanjcu ob koncu leta 1899. Provincialno vodstvo je že 29. nov. poslalo

dopis v samostan v Klanjcu, v katerem naroča tamkajšnjemu vodstvu, naj zaradi načrtovanih sprememb v provinci odpove sv. misijon.⁶⁵ Samostan v Klanjcu je bil močno zadolžen pri prokuraturi⁶⁶, zato je vodstvo province tamkajšnjemu samostanu dovolilo prodajo 70 hrastov in z izkupičkom poravnati del dolga,⁶⁷ odsvetovalo pa mu je prodajo gozda.⁶⁸

Na dopis provinciala je odgovoril tudi karlovški gvardijan p. **Kažimir Vajdić**.⁶⁹ V pismu, ki ga je v celoti posvetil problemu Trsata piše: »Ako li prečastiti General-minister sa svojim definitorijatom u Rimu želi utemeljiti novu hrvatsku redo-državu sv. Ćirila i Metodija, u kojoj kani spojiti sve hrvatske samostane iz do sada postojećih trijuh redo-državah, to je podpisano predstojništvo osvjedočeno da do sada barem po božjem i naravnom zakonu, kojega ne bi smio nitko – toliko manje redovnici kršiti – po ovih zakonih samostan Trsat ne leži u Madjarskoj državi ili vojvodini Kranjskoj već koliko moramo svi znati iz povijesti i zemljopisa: Trsat leži u Hrvatskoj. To isto svi triezno misleći i objektivno sudeći članovi naše provincije po savijesti moraju priznati, da bi bila pred Bogom najveća nepravda, što se kod redovnika ni pomisliti ne smije: samostan, koji leži na Hrvatskom tlu, jednostavno iztrgati i priklopiti provinciji kojoj ni po božjem ni po naravnom zakonu ne pripada.« Svoje strinjanje s teritorialno reformo provinc je Vajdić izrazil z besedami: »Hrvatske samostane združiti u jednu hrvatsku redo-državu, zato je i biti će podpisano predstojništvo ali pod ni pošto ne bez Trsata.« Ob koncu je p. Kažimir opozoril tudi vodstvo province na njegove dolžnosti: »Ako li pako u Rimu ne poznaju pravih medja i granica pojedinih zemalja i država, u kojih stoje pojedini samostani, koji se imadu združiti, to je dužan je prečastiti provincijalat redo-države Hrvatsko-Kranjske do znanja i ravnanja staviti istomu da radi i do pravoga cilja dovede prema onomu: Dajte Bogu što je božje – a Hrvatom što je hrvatsko, dakle i Trsat.«

Stališča provinc

Z vsebino odgovorov dvajseterice se je seznanil definitorij na svoji seji 21. dec.,⁷⁰ na njej pa je tudi

⁶⁰ »Politische, geografische und nationale Motive sind gerade dagegen, gegen die Trennung der Provinz. Die Slovenen und Croaten in der Monarchie streben eben nach einer engeren Vereinigung wie das Ihnen aus den öffentlichen Blättern bekannt sein muss und nun kommen die Franziskanermönche, die stellen sich dem allgemeinen Willen entgegen! Ist das klug? In unserer Provinz sind sowohl Croaten als Slovenen thätig nicht nur in der Seelsorge und in den Missionen, sondern auch in der Lehrfache, also auch hier ist kein Grund zur Separation vorhanden.«

⁶¹ »Aber materielle Gründe könnten vielleicht hier massgebend sein? Die croatischen Klöster sind zwar arm, denn sie beziehen keine Dotation, aber kann denn die Habgier ein Grund zur Trennung abgeben? Ist das moralisch? Und wirklich, es scheint so, dass der Mammon der Grund der Scheidung ist, denn Tersat will man mit Gewalt annectieren, das doch notorisch auf kroatischem Territorium liegt, nur so lässt sich das Wörtchen, secrete verstehen.«

⁶² »Derzeit kämpfen die Engländer mit den Buren in Afrika wegen der Goldminen in Transvaal. Also aus Habsucht und die Slovenen ahnen das Beispiel der Engländer in kleinen nach. Ist das moralisch?«

⁶³ »Hier scheint es auf Täuschung abgesehen und Humbug und Unrecht sind hier im Spiele. Lassen Sie sich nicht herbei, denn die Verantwortung trifft diejenigen, welche derzeit an der Spitze der Provinz stehen, welche die Verwaltungsstellen in der Provinz nun haben, ihr Gewissen bleibt belastet vor Gott, von der Mit- und Nachwelt! Unsere Provinz hat schon schlimmere Zeiten erlebt und glücklich überstanden, ich hoffe sie wird auch diese überdauern.«

⁶⁴ »Ich bin also der Meinung, dass die Separation weder nothwendig noch opportun sei, Will man sie aber dennoch durchsetzen, so gehört Tersat nach Göttlichen, menschlichen und nach dem Naturrecht und faktisch zu Kroatien.«

⁶⁵ ASFP, predal 1899, zaznamek o odposlanem dopisu št. 558/267 dne 29. nov. na hrbtni strani dopisa št. 582/267 prejetega 26. nov. 1899.

⁶⁶ Prokuratura – provincialna blagajna.

⁶⁷ ASFP, predal 1899, zaznamek o odposlanem dopisu No. 619/274 dne 16. dec. na hrbtni strani dopisa No. 614/274 prejetega 14. dec. 1899.

⁶⁸ Prav tam, zaznamek o odposlanem dopisu No. 623/279 z dne 21. dec. na hrbtni strani dopisa No. 620/276 prejetega 20. dec. 1899.

⁶⁹ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Observationes, dopis št. 355.

⁷⁰ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Acta Congressus

oblikoval stališče province. Provincial ga je 1. januarja leta 1900⁷¹ poslal generalni kuriji. Podpora novi razmejitvi province je bila podrobno opredeljena v kar petnajstih točkah. Uvodoma so bili predstavljeni štirje samostani (Samobor, Klanjec, Karlovec in Jaska) in umeščeni v geografsko-politični prostor Translajtanijske in ogrske krone. Poudarjeno je bilo neznanje nemškega jezika pri redovnih kandidatih s Hrvaškega, po drugi strani pa, da je za provinco težavno komuniciranje z oblastmi v madžarskem jeziku. Provincialno vodstvo je opozorilo na majhno število članov province, ki so bili rojeni na Hrvaškem⁷², zato je bilo prisiljeno nadaljevati v hrvaške samostane Slovence, ti pa so tam doživljali krivice. Te so jim delali ne le laiki, ampak tudi duhovščina. Ob tem so bile omenjene tudi težave z zagotavljanjem redovne discipline v hrvaških samostanih. Glede sprejema obeh štajerskih samostanov (Maribora in Sv. Trojice) je bilo izpostavljeno, da provinca že ima dva samostana na Štajerskem (Nazarje in Brežice) ter da je jezik okolice prvih dveh slovenski. Posebna pozornost je bila posvečena samostanu na Trsatu. Najprej je bilo pojasnjeno, da leži samostan v Translajtanijski. Predlog, da naj bi kljub delitvi po jezikovni meji samostan na Trsatu pripadel prihodnji kranjski provinci, je bil utemeljen z obstojem noviciata v tamkajšnjem samostanu, za katerega bi v novi provinci le težko našli primernejšega s številnimi slovensko in nemško govorečimi verniki, ki romajo k trsaški Materi Božji in za katere bi bilo najbolje poskrbeli, ko bi jih oskrbeli bratje z znanjem slovenščine in nemščine. Ob tem je vodstvo opozorilo tudi na zasluge slovenskih redovnikov pri gradbenih delih na Trsatu. Pred koncem je omenilo pobudo za prevzem oskrbe svetišča na Sveti gori in spomnilo, da je tamkajšnji samostan razpustil Jožef II. Vodstvo province je izpostavilo podporo nadškofa Missije pri načrtovani obnovi samostana na Sveti gori. Ob koncu je predlagalo, da bi provinca odtlej imela ime Provinca sv. Križa. Ime Kranjske v naslovu province namreč ne bi opozarjalo na to, da je več samostanov province tudi zunaj dežele Kranjske.

Izmed provinc, ki so bile prav tako vključene v predlog nove razmejitve, so avstrijski frančiškani predlagali odložitev sprememb meja za deset let. Pri

skorajšnji izvedbi sprememb bi nekateri samostani (npr. dunajski) lahko ostali brez redovnikov, saj bi ti odšli v matične nacionalne province. Madžarski frančiškani so predlagali celo ustavev postopkov in ohranitev statusa quo. Nekatere je motilo tudi poimenovanje nove hrvaške province po svetih bratih Cirilu in Metodu, saj naj bi obujalo panslavistična občutenja in odcepitvene težnje Hrvatov.⁷³

Na prošnjo generalnega ministra je poslal odgovor tudi Vendelin Vošnjak, provincial province sv. Ladislava in prihodnji prvi provincial na novo ustanovljene hrvaške province. Željo Hrvatov za pripojitev Trsata njihovi provinci je izkazoval s politično in cerkvenoupravno pripadnostjo samostana Hrvaški, ob tem pa je opozoril, da ima Trsat železniško povezavo z Zagrebom kar petkrat na dan.⁷⁴

Sprejetje in uveljavitev nove razmejitve

Potem ko je vrhovno predstojništvo reda prejelo pripombe iz vseh provinc, je 17. feb. 1900 oblikovalo posebno skupino za usklajevanje, v kateri so bili trije generalni definatorji: David Fleming, Krizostom Luft in Krunoslav Bralić. Komisija je delo končala 27. Februarja. Presodila je, da bo pripadel samostan na Trsat na novo ustanovljeni Hrvaški provinci sv. Cirila in Metoda, samostana v Mariboru in pri Sv. Trojici pa kranjski provinci.⁷⁵ Provincialat v Ljubljani je bil o dokončni odločitvi obveščen 19. aprila.⁷⁶ V naslednjih dneh sta si Konstantin Luzer, provincial Province Kranjske sv. Križa, in Vendelin Vošnjak izmenjala več pisem. Prvi je ob tem izrazil bolečino ob izgubi samostana na Trsat, a tudi priznal pravico hrvaških bratov do omenjene redovne hiše, ki je na Hrvaškem.⁷⁷

Provincial Luzer je bratom v dopisu 4. maja poročal o svojih prizadevanjih pri generalni kuriji, da bi se patri iz samostanov na Hrvaškem lahko vrnili v slovenske samostane. Hkrati jim je sporočil, da bo provinca prevzela v oskrbo tudi svetišče na Sveti gori pri Gorici, kamor naj bi iz Trsata premestili tudi noviciat. Brežiški gvardijan se je v svojem odgovoru⁷⁸ najprej zahvalil provincialu za uspešno posredovanje v Rimu in izrazil v imenu vse družine »veselje in zadoščenje« zaradi sprejetja svetogorskega

Definitorii in causa novae limitationis Provinciae 21 Decembris 1899.

⁷¹ ASFP, Opravilni zapisnik, No. 2 Exp. 1/1 1900.

⁷² Našteva 6 duhovnikov, 3 klerike in 5 bratov laikov Hrvatov, medtem ko je s Kranjske in Štajerske 73 duhovnikov, 30 klerikov in 67 bratov laikov. Iz te primerjave so bili izpuščeni člani province, ki so bili po rodu iz Istre, Primorske, Koroške in drugih dežel habsburške monarhije.

⁷³ Šimić: *Pozivu vjeran*, str. 81. Majstorović: *Sluga božji*, str. 86.

⁷⁴ Šimić: *Pozivu vjeran*, str. 82.

⁷⁵ ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Acta Congregationes Definitorii 10 Maii 1900. Šimić: *Pozivu vjeran*, str. 83.

⁷⁶ ASFP, Opravilni zapisnik, No. 225 Pr. 19/4 1900.

⁷⁷ Majstorović: *Sluga božji*, str. 89.

⁷⁸ ASFP, Dopisi provincialatu 1900–1910, dopis s sprejemno št. 302.

samostana, hkrati pa tudi podvomil o primernost tega za noviciat in za ta namen predlagal samostan v Novem mestu. Ohranjena so tudi mnenja frančiškanov s Kostanjevice,⁷⁹ Novega mesta⁸⁰ in Nazarj.⁸¹ Prvi so izrazili mnenje, da je svetogorski samostan neprimeren za noviciat, drugi pa so kot možno izbiro predlagali samostan v Nazarjah. Nasprotno pa so bili v nazarskem samostanu mnenja, da je samostan na Sveti gori primeren.

Desetega maja 1900 se je sestal definitorij kranjske province in sprejel ukrepe ob razmejitvi. Odločil je, da se noviciat začasno preseli s Trsata v Nazarje. Pozval je vse slovenske člane province v hrvaških samostanih, da se odločijo v zvezi z vrnitvijo v matično provinco. Obravnaval je tudi dolge samostane v Karlovcu in Klanjcu. Za prevzem novih dveh štajerskih samostanov je bil pooblaščen p. provincial.

Poleti 1900 se je bila izvedena dokončna razmejitev. Zasedati sta morala vodstvi obeh provinc in se odločiti o razporeditvi bratov po samostanih. Kongregacija definitorija hrvaške province je bila sklicana za 9. , slovenske pa za 28. avgust.⁸² Vošnjak sicer ni nameraval zadrževati nikogar, ki bi si želel vrniti v slovenske samostane,⁸³ a je zaradi potreb hrvaške province v hrvaških samostanih nekaj let ostalo še manjše število slovenskih frančiškanov.⁸⁴

Unio Leonina kot zadnji nujni pogoj za oblikovanje nacionalnih provinc

Na razmere v hrvaško-slovenski provinci sv. Križa – skupnosti Frančiškovihi bratov osrednjega območja Slovenije, celinske Istre in zahodnega dela Hrvaške – so močno vplivali trije dejavniki. Terezijanske in jožefinske reforme so s posegi v notranji ustroj skupnosti ter s sicer kratkotrajno delitvijo province močno načele bratstvo, enega temeljev redovne skupnosti manjših bratov. Življenje posameznih članov in celotne skupnosti se je močno odmaknilo od Frančiškovega vzora in redovnih pravil. Posledica narodnega prebujenja je bila krepitev narodne zavesti ne le med verniki, temveč tudi v sami večnacionalni redovni skupnosti, to pa je hrvaško-kranjska provinca tudi bila. Pripadnost pro-

vince reformatski veji reda pa je bila tisti dejavnik, ki je zagotavljal čvrstost zunanjih meja province. Pomen zagotavljanja celovitosti province je imela »reforma« že ob sprejetju (1688) in ga ohranjala dve stoletji ob vseh poskusih združevanja hrvaškega dela province z drugimi samostani celinske Hrvaške. V 19. stoletju, v obdobju nizke ravni redovnega življenja, pa je to ostal njen poglavitni, če že ne edini pomen.

V takih razmerah zato ne smejo presenečati v zaupnosti zapisana ostra stališča najuglednejših članov province, ki izražajo njeno globoko krizo in razklanost. Ta je zagotovo močno vplivala na osnovno poslanstvo frančiškanov, dušno pastirstvo, ki se je kazalo tudi v izjemno velikem padcu števila novincev s tega območja. Unio Leonina – združitev štirih frančiškanskih skupnosti v enoten red – se iz perspektive Province Sv. križa kaže kot zadnji nujni pogoj, potreben za razklenitev spon, ki so vezale skupnost, ki to ni več bila.

Viri in literatura

Viri

Arhivski viri

Arhiv slovenske frančiškanske province sv. Križa (ASFP)

predal 1899

predal Acta prov[incialnih] kapitljev in def[init]orialnih kongr[esov] 1898–1905:

Observationes FF. PP. Guardianorum et definitorialium in causa nove limitationis Provinciar S. Crucis, 1899;

Acta Congressus Difinitorii in causa novae limitationis Provinciae 21 Decembris 1899;

Acta Congregationes Difinitorii 10 Maii 1900;

Acta Congressus Difinitorii 28 Augustii 1900.

predal Opravilni zapisnik 1896 – 8/12 1906.

Tiskani viri

Acta Ordinis Minorum 16 (1897), [10], str. 164–168.

Ljubljanski škofijski list 23 (1898). V Ljubljani : Škofijski ordinariat, 1898.

Schematismus Provinciae S. Crucis Croatiae-Carnioliae ordinis fratrum minorum S. P. Francisci strictioris observantiae ineunte anno domini 1898. Labaci: Literis Blasnik. – Sumptibus nomin. Prov., 1898.

⁷⁹ Prav tam, dopis s sprejemno št. 291.

⁸⁰ Prav tam, dopis s sprejemno št. 290.

⁸¹ Prav tam, dopis s sprejemno št. 292.

⁸² ASFP, predal Acta prov. Kap. 1898–1905, Acta Congressus Difinitorii 28 Augustii 1900.

⁸³ ASFP, Dopisi provincialatu 1900–1910, dopis s sprejemno št. 418, 429, 612, 635, 813.

⁸⁴ Prim. Šematizmi Province Kranjske sv. Križa in Province Hrvaške sv. Cirila in Metoda za obdobje 1900–1905.

Schematismus Provinciae S. Crucis Croatiae-Carnioliae ordinis fratrum minorum S. P. Francisci strictioris observantiae ineunte anno domini 1900. Labaci, Literis Blasnik. – Sumptibus nomin. Prov., 1900.

Schematismus Provinciae S. Crucis Carnioliae ordinis fratrum minorum S. P. Francisci strictioris observantiae ineunte anno domini ... [1901–1905]. Labaci, Literis Blasnik. – Sumptibus nomin. Prov., 1901–1905.

Literatura

Bahčič, Robert: *Čudež, ki traja 800 let : zgodovina Frančiškove karizme v svetu in pri nas.* Ljubljana: Brat Frančišek, 2007.

F[urlan], A[lfonz]: Novo združenje v prvem redu sv. Frančiška. *Cvetje z vrto sv. Frančiška* 16 (1897), št. 6, str. 161–169.

Hoško, Franjo Emanuel: Euzebije Fermendžin i ostaci jozefinizma kod franjevacu u kontinentalnoj hrvatskoj potkraj 19. stoljeća. *Croatia Christiana Periodica* 12 (1988), št. 22, Zagreb 1988, str. 1–72.

Hoško, Franjo Emanuel: Kardinal Haulik i neuspjeli pokušaj odcjepljenja hrvatskih samostana od Hrvatsko-kranjske provincije sv. Križa. *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000, str. 311–318.

Krajnik, Pavel: *Marijina biša : Ob 450-letnici Marijinega prikazanja na Skalnici - Sveti gori pri Gorici.* Ljubljana : Frančiškanski provincialat; Sveta gora : Frančiškanski samostan, 1989.

Majstorović, Srećko: *Sluga božji o. Vendelin Vošnjak : franjevac : (1861–1933).* Drugo izdanje. Slavonski Brod : [samozaložba] K. Đurman, 1967.

Šimić, Jakov: *Poživu vjeran : Sluga Božji Vendelin Vošnjak.* Zagreb : Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 1983.

Škofljanec, Jože: Red manjših bratov (O. F. M.) in provinca sv. Križa. *Frančiškani v Ljubljani.* Ljubljana : Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 9–77.

Škofljanec, Jože: *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja.* (Tipkopis doktorske naloge). Ljubljana : [J. Škofljanec], 2008.

Zusammenfassung

DIE UNIO LEONINA UND DIE NEUORDNUNG DER SLOWENISCHEN FRANZISKANERPROVINZ

Die Verhältnisse in der kroatisch-slowenischen Provinz des Hl. Kreuzes, der Gemeinschaft der Franziskaner des zentralen slowenischen Gebiets, des binnenländischen Istriens und des Westteils von Kroatien wurden von drei Faktoren wesentlich beeinflusst. Die thesesianischen und josephinischen Reformen gingen mit Einschnitten in die innere Struktur der Ordensgemeinschaft und mit einer zwar nur kurzfristigen Teilung der Provinz an die Substanz der Fraternität, eines Grundpfeilers des Ordens der Minderen Brüder (OFM). Das Leben der einzelnen Ordensmitglieder und der gesamten Gemeinschaft war vom Vorbild des hl. Franz von Assisi und den Ordensregeln stark abgewichen. Das nationale Erwachen hatte eine Stärkung des Nationalbewusstseins nicht nur unter den Gläubigen, sondern auch in der multinationalen Ordensgemeinschaft zur Folge, was die kroatisch-slowenische Provinz auch war. Die Zugehörigkeit der Provinz zum Ordenszweig der Reformaten stellte jenen Faktor dar, der die Festigkeit der Außengrenzen der Provinz sicherstellte. Die Bedeutung einer Sicherstellung der Ganzheit der Provinz hatte die »Reform« schon bei ihrem Beschluss (1688) und diese über zwei Jahrhunderte bei allen Versuchen der Vereinigung des kroatischen Teils der Provinz mit den anderen Klöstern des binnenländischen Kroatiens bewahrt. Im 19. Jahrhundert, in der Zeit eines niedrigen Niveaus des Ordenslebens, blieb dies seine hauptsächlichste, wenn nicht sogar einzige Bedeutung.

In solchen Verhältnissen dürfen deshalb die vertraulich verfassten scharfen Positionen der angesehensten Mitglieder der Provinz, die deren tiefe Krise und Spaltung widerspiegeln, nicht überraschen. Diese beeinflusste die grundlegende Bestimmung der Franziskaner, die Seelsorge, in hohem Maße, was sich auch in einem sehr großen Rückgang der Zahl der Novizen in diesem Gebiet zeigte. Die Unio Leonina, die Vereinigung der vier observanten Ordenszweige der Franziskaner zu einem einheitlichen Orden, zeigt sich aus der Perspektive der Provinz des Hl. Kreuzes als Ultima Ratio, notwendig zur Sprengung der Fesseln, die die Ordensgemeinschaft, die das nicht mehr war, zusammenhielten.